

Міністерство внутрішніх справ України  
Львівський державний університет внутрішніх справ

**ГОРДІЄНКО ВОЛОДИМИР ВОЛОДИМИРОВИЧ**

УДК 347:736(477)

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ  
ЗА ДОВЕДЕННЯ ДО БАНКРУТСТВА**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;  
кримінально-виконавче право

Автореферат  
дисертації на здобуття наукового ступеня  
кандидата юридичних наук

Дисертацією є рукопис

Робота виконана у Львівському національному університеті імені Івана Франка Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

**Науковий керівник** доктор юридичних наук, професор  
**Бойко Андрій Михайлович,**  
Львівський національний університет  
імені Івана Франка,  
декан юридичного факультету

**Офіційні опоненти:** доктор юридичних наук, професор  
**Глушков Валерій Олександрович,**  
Національна академія Служби безпеки України,  
завідувач спецкафедри № 1

кандидат юридичних наук, доцент  
**Созанський Тарас Іванович,**  
Львівський державний університет  
внутрішніх справ,  
начальник кафедри кримінального права  
та кримінології

Захист відбудеться « 29 » березня 2013 року о 9<sup>30</sup> годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розісланий « 27 » лютого 2013 р.

**Учений секретар**  
**спеціалізованої вченої ради**

**І.В. Красницький**

## ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

**Актуальність теми.** Банкрутство є порівняно новим об'єктом правовідносин в Україні. Через банкрутство будівельних компаній, акціонерних товариств, банків у скрутному матеріальному становищі сьогодні опинилися найбільш незахищені верстви населення, які потребують соціального захисту у зв'язку з їхнім похилим віком, низьким рівнем матеріального забезпечення. Тому встановлення кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства обов'язкове для повного і комплексного захисту державою відносин щодо запобігання банкрутству в Україні.

Особливої своєчасності це дослідження набуває у зв'язку зі змінами, внесеними до чинного Кримінального кодексу України Законом України від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності».

На жаль, вказаний Закон не виправив розбіжності між охоронними нормами кримінального права і регулятивними нормами права – Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», уведеного в дію з 1 липня 1992 року Постановою Верховної Ради України від 14 травня 1992 року № 2344-XII із змінами і доповненнями. Зміни в редакції наведеної статті Кримінального кодексу України не усунули всі недоліки в її конструкції.

Також наведеним Законом у КК України декриміналізовано норми «Фіктивне банкрутство», «Приховування стійкої фінансової неспроможності», «Незаконні дії у разі банкрутства», які виступали охоронними нормами щодо відносин, які виникають у період ініціювання або провадження процедур банкрутства, чим залишено поза межею охорони кримінальним законом указані відносини.

У дисертації проаналізовано праці таких учених: П. Андрушка, Р. Афанасьєва, М. Бажанова, Л. Багрій-Шахматова, Л. Брич, П. Берзіна, В. Білоус, Н. Гуторової, О. Дудорова, М. Коржанського, В. Навроцького, В. Сташиса, Є. Стрельцова, В. Тація, М. Хавронюка, присвячені загальній характеристиці складів злочинів у сфері господарської діяльності, та які більшою чи меншою мірою стосувалися проблем кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з банкрутством суб'єктів господарської діяльності.

Безпосередньо проблематику кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з банкрутством суб'єктів господарської діяльності, досліджували такі вчені, як Н. Беркович, А. Бобков, Г. Болдарь, А. Голишев, Б. Грек, Н. Іванцова, А. Ігошин, Б. Колб, В. Корольов, І. Кондрашина, О. Круглова, А. Кудрявцев, Н. Лопашенко, Н. Ляпунова, І. Михальов, А. Ненайченко,

С. Пилєва, Л. Платонова, А. Пустяков, П. Свєтачєв, Б. Султанова, А. Тімербулатов, О. Фролова, Т. Чебоньян, Т. Якімова та ін.

Проблемам кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства присвячено кандидатські дисертації Б. Грека «Кримінально-правова відповідальність за фіктивне банкрутство та доведення до банкрутства» (2005 р.), О. Круглової «Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства (аналіз складу злочину)» (2005 р.), О. Фролової «Злочини, пов'язані з банкрутством в Україні: кримінально-правова характеристика» (2006 р.).

Наголошуючи на значущості наведених наукових досліджень, зазначимо, що вони були здійснені до внесення Законом України від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності» змін у редакцію статті «Доведення до банкрутства» та декриміналізації статей 218, 220, 221 КК України. У зв'язку з цим акцентуємо, що ця робота відрізняється від указаних наукових праць структурою, змістом, а також висновками. На нашу думку, досі невирішені питання щодо безпосереднього об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єктів складу злочину «Доведення до банкрутства», розмірів матеріальної шкоди та санкцій цього злочину. На актуальність теми дослідження вказує проведене анкетування представників правоохоронних органів, під час якого було виявлено, що 50% респондентів вважають, що лише половину вчинюваних злочинів «Доведення до банкрутства» виявляють правоохоронні органи. Це також свідчить про високий ступінь латентності наведеного злочину.

**Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.** Дисертація виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка в межах науково-дослідної тематики кафедри «Теоретико-прикладні проблеми кримінально-правової політики в Україні» (державна реєстрація № 0110U004074).

**Мета і задачі дослідження.** Метою роботи є комплексне вирішення питань, що стосуються складу злочину «Доведення до банкрутства», та формулювання на цій основі пропозицій щодо вдосконалення положень теорії кримінального права та кримінального законодавства. Для досягнення цієї мети визначено такі основні **задачі**:

- дослідити чинники (обставини), що історично та соціально зумовлюють кримінальну відповідальність за доведення до банкрутства;
- дослідити об'єкт та об'єктивну сторону складу злочину «Доведення до банкрутства»;
- з'ясувати ознаки суб'єкта та суб'єктивної сторони складу злочину «Доведення до банкрутства»;

- дослідити покарання за доведення до банкрутства;
- виявити недоліки кримінально-правової охорони відносин щодо запобігання банкрутству суб'єктів господарської діяльності та сформулювати пропозиції стосовно внесення змін і доповнень до КК.

*Об'єкт дослідження* – поставлені під охорону кримінального закону суспільні відносини, пов'язані з доведенням до банкрутства суб'єктів господарської діяльності.

*Предмет дослідження* – кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства.

**Методи дослідження** обрано на основі виокремлених у науковій роботі мети та завдань, зважаючи на об'єкт і предмет дисертації. Методологічною основою є загальнонауковий діалектичний підхід до пізнання процесів і явищ – порівняння, аналіз, синтез, узагальнення та інші. Також застосовано спеціально-наукові методи пізнання:

- історично-правовий метод – під час проведення історичного аналізу кримінально-правових норм, пов'язаних із банкрутством суб'єктів господарської діяльності на теренах України та зарубіжних держав (підрозділ 1.1);
- порівняльно-правовий метод – за дослідження та аналізу норм кримінального законодавства України та законодавства зарубіжних держав (підрозділи 1.2, 3.1);
- конкретно-соціологічний метод – у процесі вивчення статистичних даних (підрозділ 1.2);
- системно-структурний метод – під час аналізу місця кримінально-правової норми «Доведення до банкрутства» в системі права України (підрозділ 1.2);
- логіко-правовий метод – у процесі розроблення та формулювання пропозицій щодо вдосконалення диспозиції кримінально-правової норми «Доведення до банкрутства» (підрозділ 2.2; підрозділ 3.1; розділ 4).

*Науково-теоретичною базою дисертації* є наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених з юридичної науки.

*Нормативну базу дослідження* становлять Конституція України, чинне законодавство про кримінальну відповідальність нашої держави та деяких іноземних держав.

*Емпіричну базу дослідження* становлять матеріали судової практики та анкетування. Вивчено понад 165 кримінальних і господарських справ про банкрутство, розглянуті судами у 2002–2011 роках.

Проанкетовано 50 респондентів (слідчих Головного управління МВС України у Львівській області, які розслідували господарські злочини, зокрема злочини, пов'язані із доведенням до банкрутства суб'єктів господарської діяльності).

**Наукова новизна одержаних результатів.** Дисертація є першим в Україні цілісним монографічним дослідженням питань кримінальної відповідальності за вчинення злочину «Доведення до банкрутства» в редакції, внесений до чинного Кримінального кодексу України Законом України від 15 листопада 2011 р. № 4025-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності». На основі здійсненого дослідження на захист виноситься низка нових у теоретичному та важливих у практичному аспектах положень:

*уперше:*

- доведено, що безпосереднім об'єктом злочину «Доведення до банкрутства» виступають поставлені під охорону кримінального закону суспільні відносини запобігання банкрутству боржника, спрямовані на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та (або) зміни організаційно-правової та виробничої структури боржника;

- обґрунтовано, що правова реформа з гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності, внаслідок якої були декриміналізовані суспільно небезпечні діяння з ініціювання та під час провадження процедури банкрутства, фактично зруйнувала логічно вибудовану систему кримінально-правової охорони інституту банкрутства в Україні;

- обґрунтовано необхідність установлення кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства спеціальними суб'єктами – кредитором боржника та громадянином-підприємцем;

*удосконалено:*

- положення, згідно з яким родовим об'єктом господарських злочинів, зокрема злочину «Доведення до банкрутства», виступають поставлені під охорону кримінального закону суспільні відносини, що спрямовані на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність;

- положення, згідно з яким додатковим об'єктом цього злочину виступають: 1) суспільні відносини власності; 2) суспільні відносини, які становлять зміст правомірної діяльності органу управління боржника;

*дістали подальший розвиток:*

- положення про соціальну обумовленість кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства;

- вчення про суспільно небезпечні наслідки злочину, передбаченого ст. 219 КК. Запропоновано узгодити їхній розмір із розміром безспірних вимог кредитора (кредиторів) до боржника, встановленим Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його

банкрутом», уведеного в дію з 1 липня 1992 року Постановою Верховної Ради України від 14 травня 1992 року № 2344-XII із змінами і доповненнями, оскільки таке неузгодження спричиняє відсутність іншого суспільно небезпечного наслідку цього злочину – банкрутства, яке має бути встановлене постановою Господарського суду;

– положення про необхідність посилення кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства шляхом збільшення розміру штрафу, що зумовлено майновим становищем спеціального суб'єкта цього злочину.

**Практичне значення одержаних результатів.** Результати цього наукового дослідження можуть бути використані в правотворчій практиці – під час розробки проектів законів про внесення змін і доповнень до КК у частині кримінально-правової охорони відносин банкрутства від злочинних посягань; у правозастосовній діяльності – у процесі вирішення органами досудового слідства та суду питань застосування норми «Доведення до банкрутства»; у навчальному процесі – під час проведення занять із курсу «Кримінальне право. Особлива частина», спецкурсу «Проблеми кримінально-правової кваліфікації», а також за підготовки підручників, навчальних і методичних посібників.

**Особистий внесок здобувача.** Дисертаційна робота виконана здобувачем особисто. Всі результати дослідження, сформульовані висновки, положення і пропозиції стосовно змін і доповнень до КК України, обґрунтовані на основі особистих досліджень автора. Для аргументації окремих положень роботи використовувались праці інших учених, на які обов'язково зроблено посилання.

**Апробація результатів дослідження.** Дисертація виконана на кафедрі кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка. Основні положення та теоретичні висновки дисертаційної роботи висвітлено в доповідях на X, XI, XII, XIII та XVIII регіональних науково-практичних конференціях «Проблеми державотворення та захисту прав людини», які проводилися у 2004, 2005, 2006, 2007 та 2012 роках у м. Львові.

**Публікації.** За матеріалами дисертації опубліковано шість наукових статей у фахових виданнях, затверджених ДАК України, та тези п'яти доповідей на науково-практичних заходах.

**Структура дисертації.** Дисертація складається з переліку умовних скорочень, вступу, чотирьох розділів, що вміщують шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатку. Повний текст дисертації становить 215 сторінок, з них основний текст – 178 сторінок. Список використаних джерел (271 найменування) розміщений на 29 сторінках і додаток – на 8 сторінках.

## ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано вибір і актуальність теми, зазначено зв'язок роботи з науковими програмами, планами і темами, визначено мету і задачі дослідження, його теоретичну й емпіричну базу, розкрито наукову новизну одержаних результатів, сформульовано основні положення, винесені на захист, висвітлено практичне значення одержаних результатів, наведено дані щодо їхньої апробації.

**Розділ 1 «Історичні та соціальні передумови запровадження кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства»** складається з двох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Історія розвитку кримінально-правової охорони інституту банкрутства в Україні та зарубіжних державах»* з'ясовано, що початок розвитку інституту банкрутства та неспроможності на Русі й у зарубіжних державах характеризувався переважно каральними заходами щодо боржника. Основна особливість регулювання статусу та становища боржника в ті часи полягала в тому, що кредитор мав право скерувати стягнення на особу боржника, а не тільки на його майно. Боржник передавався кредитору, який міг перетворити його у раба або вбити. Така ситуація відповідала духу, економічним умовам і моральним поняттям тієї доби, пояснювалася недостатнім розвитком грошових відносин і грошової системи.

У XVI столітті і у Західній Європі, і на українських землях розпочинає диференціюватися особиста та майнова відповідальність боржника залежно від наявності в його діях вини. У той період починають формуватися перші ознаки цивільно-правових засобів регулювання та кримінально-правових засобів охорони цих інститутів у їхньому теперішньому розумінні. З початком радянської доби на українських землях конкурсне право припинило існування, а отже, зникла необхідність його кримінально-правової охорони. І тільки після проголошення незалежності України виникла потреба перегляду принципів правового регулювання всіх видів відносин, що виникають у суспільстві. Результатом цього було уведення в Україні кримінально-правової охорони інституту банкрутства.

У підрозділі 1.2 *«Соціальні передумови запровадження кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства»* доведено, що метою інституту банкрутства в розвинутих країнах можна вважати процедури щодо запобігання банкрутству, відносини, що виникають у період ініціювання або провадження процедур банкрутства. Як свідчать численні публікації в пресі, під час провадження процедур щодо запобігання банкрутству, в період ініціювання або провадження процедур банкрутства є чимало порушень чинного законодавства, зокрема неправомірних дій, які спрямовані на виведення активів боржника з-під його юрисдикції, приховувань, фальсифікації та знищення бухгалтерських,

фінансових та інших документів, порушень порядку проведення продажу майна та ін.

З'ясовано, що банкрутство навіть одного суб'єкта господарської діяльності може зумовити негативні наслідки не тільки для нього та його кредиторів, але і для українського суспільства. За умов погіршення економічної ситуації в країні ці процеси можуть посилити соціальну напругу, спричинити відкриті соціальні, політичні та етнічні конфлікти. Однак, норми про банкрутство дають змогу вирішити одне з найбільш складних в умовах ринкової економіки питань – подальшу долю суб'єктів господарювання, які через ті чи інші причини не виконують свої зобов'язання перед кредиторами.

Проаналізувавши норми, пов'язані з банкрутством суб'єктів господарських відносин у кримінальних кодексах зарубіжних країн, встановлено, що ці норми можна поділити на чотири умовні групи: фіктивне (удаване) банкрутство; доведення до банкрутства; приховування стійкої фінансової неспроможності; незаконні дії у разі банкрутства. Доведення до банкрутства криміналізоване кримінальними кодексами Аргентини, Республіки Білорусь, Республіки Болгарія, Естонської Республіки, Іспанії, Латвійської Республіки, Російської Федерації, Швеції та ін.

Законом України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» від 15 квітня 2008 року № 270-VI декриміналізовано кримінально-правові норми «Фіктивне банкрутство», «Приховування стійкої фінансової неспроможності», «Незаконні дії у разі банкрутства», тобто суспільно небезпечні діяння під час ініціювання або в період провадження процедури банкрутства, та залишено криміналізованими лише суспільно небезпечні діяння під час запобігання банкрутству. На думку дисертанта, декриміналізація кримінально-правових норм «Фіктивне банкрутство», «Приховування стійкої фінансової неспроможності», «Незаконні дії у разі банкрутства» фактично зруйнували логічно вибудовану систему кримінально-правової охорони відносин банкрутства в Україні.

Аналізуючи питання доцільності криміналізації суспільно небезпечних діянь під час запобігання банкрутству, обґрунтовано, що встановлення кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства відповідає ступеню суспільної небезпеки таких посягань, необхідності кримінально-правової охорони цих суспільних відносин, поширеності посягань, усвідомлення суспільством потреби в їхній криміналізації, тобто певному рівню суспільної правосвідомості та кримінальній політиці нашої держави. Констатовано, що встановлення кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства обов'язкове для охорони відносин запобігання банкрутству в Україні від злочинних посягань. Такі висновки здобувача підтверджено анкетуванням слідчих Головного управління МВСУ у Львівській області.

**Розділ 2 «Об’єктивні ознаки складу злочину «Доведення до банкрутства»** складається з двох підрозділів.

У підрозділі 2.1 *«Об’єкт складу злочину «Доведення до банкрутства»* відображено, що розроблена наукою кримінального права теорія загального об’єкта злочину як сукупності суспільних відносин, які поставлені під охорону кримінального закону, залишається більш переконливою і відповідає вимогам науки і практики кримінального права України. На думку дисертанта, трирівневий поділ об’єкта злочину «по вертикалі» на загальний, родовий і безпосередній, який відповідає поділу Особливої частини КК України на розділи і статті, та виокремлення на рівні безпосереднього об’єкта основного і додаткового об’єктів «по горизонталі» є достатнім і обґрунтованим.

Оскільки кримінальне право охороняє суспільні відносини, врегульовані регулятивними галузями права, зокрема Господарським кодексом, керуючись законодавчо закріпленим визначенням господарської діяльності, доведено, що родовим об’єктом господарських злочинів, зокрема злочину «Доведення до банкрутства», виступають поставлені під охорону кримінальним законом суспільні відносини, які спрямовані на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Детальний аналіз регулятивних норм права дозволив визначити, що безпосереднім об’єктом злочину «Доведення до банкрутства» виступають поставлені під охорону кримінального закону суспільні відносини запобігання банкрутству боржника, спрямовані на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та(або) зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника.

Проаналізувавши ознаки складу злочину «Доведення до банкрутства», зазначено, що оскільки обов’язковою ознакою об’єктивної сторони складу цього злочину є настання наслідків у вигляді завдання великої матеріальної шкоди кредиторам або державі та оскільки обов’язковою ознакою суб’єктивної сторони складу злочину виступає службова особа суб’єкта господарювання, додатковим об’єктом цього злочину виступають: 1) суспільні відносини власності; 2) суспільні відносини, які становлять зміст правомірної діяльності органу управління боржника.

У підрозділі 2.2 *«Об’єктивна сторона складу злочину «Доведення до банкрутства»* проаналізовано поняття «банкрутство» та «стійка фінансова неспроможність» і з’ясовано, що їх використовують як синоніми, тому немає потреби розмежовувати їх за галузевою належністю.

Оскільки норми господарських злочинів є охоронними щодо норм Господарського та Цивільного кодексів України, під час визначення розміру

завданої шкоди у злочині «Доведення до банкрутства» пропонують керуватися регулятивними нормами права, бо саме в них законодавець наводить поняття і склад майнової шкоди. З метою уникнення цієї колізії регулюючих та охоронних норм запропоновано встановити розмір матеріальної шкоди для злочину «Доведення до банкрутства» не менший, ніж установлений Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», уведеного в дію з 1 липня 1992 року Постановою Верховної Ради України від 14 травня 1992 року № 2344-XII із змінами і доповненнями, а саме – триста мінімальних розмірів заробітної плати.

Вчинення суспільно небезпечного діяння має бути головною умовою заподіяння шкоди, яка повинна перебувати у причиново наслідковому зв'язку із учиненим злочинним діянням. Тому, щоб установити наявність об'єктивних ознак злочинів, пов'язаних із банкрутством суб'єктів господарської діяльності, необхідно встановити причиновий зв'язок між учиненим діянням і суспільно небезпечними наслідками.

Об'єктивна сторона норми «Доведення до банкрутства» може вчинятися і шляхом дії, і шляхом бездіяльності, в результаті яких збільшуються кредиторські зобов'язання боржника перед кредиторами.

Вважаємо, що умисними діями, спрямованими на доведення до банкрутства суб'єкта господарської діяльності, слід вважати насамперед укладення угод, які спрямовані на отримання доходу меншого, ніж витрати (реалізація продукції за заниженими цінами, придбання сировини або комплектуючих за необґрунтовано високими цінами); укладення угод із метою приховати іншу угоду; умисне збиткове використання отриманих у кредит коштів; продаж акцій за ціною, нижчою за ринкову; отримання різних послуг за ціною, вищою за ринкову; взяття на себе зобов'язань за угодами про перевід боргу, майнової поруки, які не доцільні та не можуть бути виконані; передача майна в статутний капітал інших юридичних осіб; дарування майна; невжиття заходів зі стягнення дебіторської заборгованості; невжиття заходів із сплати податків та інших обов'язкових платежів; ведення підприємством позаstatутної діяльності та витрачання коштів на потреби, не пов'язані з його діяльністю, зокрема розтрата та привласнення майна службовими особами підприємства.

Дії особи, яка виконала усе, що вважала необхідним для доведення злочину до кінця, але Господарським судом було постановлено ухвалу про порушення справи про банкрутство і не винесено постанову визнати боржника банкрутом, необхідно кваліфікувати як закінчений замах на злочин «Доведення до банкрутства».

**Розділ 3 «Суб'єктивні ознаки складу злочину «Доведення до банкрутства»** складається з двох підрозділів.

У підрозділі 3.1 «Характеристика суб'єктів складу злочину «Доведення до банкрутства» визначено ознаки і поняття спеціальних суб'єктів

досліджуваного складу злочину та висловлено думку, що українському законодавцю не вдалося точно відобразити коло цих суб'єктів. Обґрунтовано необхідність установлення кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства спеціальними суб'єктами – кредитором боржника та громадянином-підприємцем. Необхідність таких змін аргументується розміром шкоди, яку може заподіяти кредитор суспільно небезпечними діями у відносинах запобігання банкрутства та правовим статусом громадянина-підприємця, встановленого Законом України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», уведеного в дію з 1 липня 1992 року Постановою Верховної Ради України від 14 травня 1992 року № 2344-XII із змінами і доповненнями, оскільки громадянин-підприємець відповідно до регулюючих норм права також виступає суб'єктом правовідносин банкрутства в Україні та може здійснювати такі саме дії, як і орган управління юридичної особи з метою доведення себе, як підприємця, до банкрутства.

У підрозділі 3.2 *«Характеристика суб'єктивної сторони складу злочину «Доведення до банкрутства»*, зважаючи на загальні принципи господарської комерційної діяльності (підприємництва), які наголошують лише на власному комерційному ризику під час здійснення господарської діяльності та забороняють порушувати інтереси інших суб'єктів господарювання, доведено, що усвідомлення винною особою суспільно небезпечного характеру свого діяння та передбачення його суспільно небезпечних наслідків у вигляді завдання шкоди кредиторам у великому розмірі та банкрутства суб'єкта господарювання охоплює усвідомлення порушення самих принципів господарської діяльності. Тому визнання можливості здійснення злочину «Доведення до банкрутства» з прямим умислом відповідає принципам господарської діяльності, які повинні охороняти кримінальне право.

Під час вчинення злочину «Доведення до банкрутства» особа має усвідомлювати протиправність діянь, які можуть довести суб'єкта господарської діяльності до банкрутства. Таке усвідомлення може відрізнятися за рівнем конкретизації, однак його наявність (хоча б у загальних рисах) є необхідною складовою усвідомлення особою фактичних обставин вчинюваного нею діяння.

Особливість усвідомлення ознак об'єктивної сторони цього злочину пов'язана з тим, що його може бути вчинено лише шляхом зловживання службовими повноваженнями. Із цього очевидно, що розуміння особою фактичних ознак цього злочину обов'язково містить усвідомлення того, що суспільно небезпечне діяння вчиняється шляхом протиправного використання повноважень, наданих їй на підставі установчих документів суб'єктів господарювання, наказу або на підставі нормативно-правового акта тощо. Усвідомлення фактичних ознак суспільно небезпечного діяння під час

вчинення злочину «Доведення до банкрутства» передбачає й усвідомлення суспільно небезпечних наслідків.

За вирішення питання про зміст інтелектуального моменту умислу необхідно зважати на презумпцію знання особою нормативно-правових актів за умови, що вони були доведені до відома населення у встановленому законом порядку, якщо цими особами виступають не загальний суб'єкт злочину, а спеціальний суб'єкт – службова особа або засновник (учасник) суб'єкта підприємницької діяльності, як це передбачено складом злочину «Доведення до банкрутства», оскільки вказані особи мають володіти спеціальними знаннями та досвідом роботи, щоб належно виконувати свої функції.

**У розділі 4 «Покарання за доведення до банкрутства»** проаналізовано санкції норми «Доведення до банкрутства». Зазначено, що однією з реальних альтернатив застосування такого виду кримінальних покарань, як позбавлення волі, є застосування штрафу. Застосування штрафу в Україні як основного покарання виступає джерелом поповнення державного бюджету та не потребує видатків на його виконання. Штраф може призвести до зменшення відсоткової кількості такого виду покарання, як позбавлення волі в структурі кримінальних покарань в Україні, і водночас сприятиме вирішенню такої проблеми, як переповнення ув'язненими місць позбавлення волі та необхідність утримувати таких осіб.

Кримінальне покарання у виді штрафу має певні переваги перед іншими видами кримінальних покарань, що призначаються за вчинення злочинів невеликої та середньої тяжкості. Це можливість у межах спеціальної превенції запобігати вчиненню нових злочинів і самим засудженим, й іншими особами. Застосування штрафу як основного покарання у санкціях злочинів невеликої та середньої тяжкості Особливої частини КК України, особливо які вчиняють із корисливих мотивів, відповідають таким принципам кримінального покарання: гуманності покарання, обґрунтованості покарання, відшкодування завданої злочином шкоди, доцільності та ефективності покарання, особистої відповідальності за вчинення злочину та дуже важливого для держави принципу економії засобів державного примусу.

Наголошено, що наявність покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю в Особливій частині КК пояснюється розповсюдженням злочинів, які особи вчиняють у зв'язку з їхньою професійною або іншою діяльністю. Сам собою факт засудження особи, негативна оцінка її поведінки у вирокі суду, обмеження на визначений термін її трудової діяльності, можливості вільного вибору посад, професійної діяльності, матеріальні втрати у зв'язку з цим – такі каральні елементи цього виду покарання роблять його вагомим і з карального, і з виховного погляду, превентивно впливають на засудженого. А превенцію в цьому випадку

досягають шляхом позбавлення засудженого фактичної можливості займатися діяльністю, в межах якої його було засуджено.

Обґрунтовано, що за вчинення діянь, передбачених нормою «Доведення до банкрутства», доцільно встановити відповідальність у виді штрафу в розмірі від трьох тисяч до десяти тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років, а в запропонованій статті 220 КК – у виді штрафу від десяти тисяч до вісімнадцяти тисяч неоподаткованих доходів громадян із позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років.

## **ВИСНОВКИ**

Здійснене дослідження кримінальної відповідальності за доведення до банкрутства дає змогу зробити висновок, що актуальність і проблемність обраної теми повністю підтвердилась. Сформульовано та обґрунтовано пропозиції щодо вдосконалення кримінального закону, що стосується складу злочину «Доведення до банкрутства» та практики його застосування.

Найбільш вагомі наукові та практичні результати викладені у висновках до кожного розділу дисертації. Для вдосконалення кримінального закону, правозастосовної діяльності та для навчального процесу, особливо під час проведення занять із курсу «Кримінальне право. Особлива частина», мають практичне значення такі отримані в дисертації результати:

1. Встановлено, що ступінь суспільної небезпеки посягань на ці відносини, поширеність посягань всією територією України свідчить про системність і поширеність цих посягань, підтверджує необхідність кримінально-правової охорони відносин запобігання банкрутству в Україні.

2. Криміналізація суспільно небезпечних діянь, пов'язаних із доведенням до банкрутства суб'єктів господарювання, відповідає суспільній свідомості, стану громадської думки та кримінальній політиці нашої держави.

3. Встановлення кримінальної відповідальності за злочин «Доведення до банкрутства» є обов'язковим для повного і комплексного захисту господарських відносин запобігання банкрутства від злочинних посягань.

4. Безпосереднім об'єктом злочину «Доведення до банкрутства» є поставлені під охорону кримінального закону суспільні відносини запобігання банкрутству боржника, які полягають у системі заходів щодо відновлення платоспроможності боржника, спрямованих на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника, а також задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів шляхом кредитування, реструктуризації підприємства, боргів і капіталу та(або) зміну організаційно-правової та виробничої структури боржника.

5. Родовим об'єктом господарських злочинів, зокрема злочину «Доведення до банкрутства», є поставлені під охорону кримінальним законом суспільні відносини, що спрямовані на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

6. Додатковим об'єктом цього злочину є: 1) суспільні відносини власності; 2) суспільні відносини, які становлять зміст правомірної діяльності органу управління боржника.

7. Норми господарських злочинів є охоронними щодо норм Господарського та Цивільного кодексів України, тому під час визначення розміру завданої шкоди у злочині «Доведення до банкрутства» необхідно керуватися регулятивними нормами права, оскільки саме в них законодавець наводить поняття і склад майнової шкоди.

8. Об'єктивна сторона складу злочину «Доведення до банкрутства» може вчинятися і шляхом дії, і шляхом бездіяльності, в результаті яких збільшуються кредиторські зобов'язання боржника перед кредиторами. Умисними діями, спрямованими на доведення до банкрутства суб'єкта господарської діяльності, треба вважати насамперед укладення угод, які спрямовані на отримання доходу меншого, ніж витрати (реалізація продукції за заниженими цінами, придбання сировини або комплектуючих за необґрунтовано високими цінами); укладення угод із метою приховати іншу угоду; умисне збиткове використання отриманих у кредит коштів; продаж акцій за ціною, нижчою за ринкову; отримання різних послуг за ціною, вищою за ринкову; взяття на себе зобов'язань за угодами про перевід боргу, майнової поруки, які не доцільні та не можуть бути виконані; передача майна в статутний капітал інших юридичних осіб; дарування майна; невжиття заходів зі стягнення дебіторської заборгованості; невжиття заходів із сплати податків та інших обов'язкових платежів; ведення підприємством позастатутної діяльності та витрачання коштів на потреби, не пов'язані з його діяльністю, зокрема розтрата та привласнення майна службовими особами підприємства.

9. Дії особи, яка виконала усе, що вважала необхідним для доведення злочину до кінця, але Господарський суд постановив ухвалу про порушення справи про банкрутство і не виніс постанову визнати боржника банкрутом, необхідно кваліфікувати як закінчений замах на злочин «Доведення до банкрутства».

10. Аналіз галузевих норм права та суб'єктного складу в злочинах, пов'язаних із банкрутством суб'єктів господарської діяльності, дали змогу зробити висновки про те, що кримінальній відповідальності за доведення до банкрутства підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилося шістнадцять років.

11. Оскільки Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» № 3207-VI від 7 квітня 2011 року введено в КК статтю 365<sup>2</sup> «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги» та криміналізовано зловживання своїми повноваженнями аудитором, нотаріусом, оцінювачем, іншою особою, яка не є державним службовцем, посадовою особою місцевого самоврядування, яка здійснює професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, зокрема послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (під час виконання цих функцій) з метою отримання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, якщо це завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, державним чи громадським інтересам або інтересам юридичних осіб, наведені дії арбітражного керуючого необхідно кваліфікувати саме за цією статтею, що вже не потребує додаткової кваліфікації за статтею «Доведення до банкрутства».

12. Дослідження суб'єктивної сторони злочинів, пов'язаних із банкрутством суб'єктів господарської діяльності, дало змогу зробити висновок, що визнання можливості здійснення розглянутих злочинів із прямим умислом відповідає принципам господарської діяльності, які повинні охороняти кримінальне право. Чинний Кримінальний кодекс України встановлює кримінальну відповідальність службових осіб за необережні посягання на відносини банкрутства за умови, що їхні діяння містять склад злочину, передбаченого нормою «Службова недбалість».

13. До спеціально-правових принципів призначення покарання у кримінальному праві, якими треба керуватись державі під час визначення покарань Особливої частини КК України, необхідно додати принципи доцільності та ефективності покарання, принцип невідворотності відповідальності за вчинений злочин, особистої відповідальності за вчинення злочину, економії засобів державного примусу, повного відшкодування завданої злочином шкоди.

14. У результаті проведеного дослідження запропоновано внести такі зміни та доповнення до КК:

14.1. Внести до норми «Доведення до банкрутства» як суб'єкта цього злочину громадянина-підприємця.

14.2. У примітці до норми «Доведення до банкрутства» передбачити, що у статті 219 та запропонованій статті 220 КК України матеріальна шкода вважається великою, якщо вона в шістсот і більше разів перевищує неоподаткований мінімум доходів громадян.

14.3. Посилити відповідальність за вчинення злочину «Доведення до банкрутства» та передбачити санкцію за вчинення цього злочину у виді штрафу

в розмірі від трьох тисяч до десяти тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян, із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років.

14.4. Викласти статтю 219 у такій редакції:

«Стаття 219. Доведення до банкрутства

Доведення до банкрутства, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення громадянином-засновником (учасником), службовою особою суб'єкта господарської діяльності або громадянина-підприємця дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору, –

карається штрафом від трьох тисяч до десяти тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років».

Примітка. У статтях 219, 220, 222 цього Кодексу матеріальна шкода вважається великою, якщо вона у шістсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян».

14.1. Доповнити чинний КК України статтею 220 та викласти її у такій редакції:

«Стаття 220. Порухнення кредитором боржника провадження про його банкрутство

1. Порухнення кредитором боржника провадження про його банкрутство шляхом фальсифікації документів про його заборгованість або в інший незаконний спосіб, що спричинило велику матеріальну шкоду боржникові або іншим кредиторам, –

карається штрафом від десяти тисяч до вісімнадцяти тисяч неоподаткованих мінімумів доходів громадян із позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від одного до трьох років».

## **СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

1. Гордієнко В.В. Об'єктивна сторона злочину доведення до банкрутства за чинним Кримінальним кодексом України / Володимир Гордієнко // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. – 2002. – Вип. 37. – С. 446–450. (Серія юридична).

2. Гордієнко В.В. Соціальна зумовленість криміналізації суспільно небезпечних діянь у відносинах банкрутства України / Володимир Гордієнко // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. – 2003. – Вип. 30. – С. 353–359. (Серія юридична).

3. Гордієнко В.В. Юридичне значення понять «банкрутство» та «стійка фінансова неспроможність» за чинним Кримінальним кодексом України / Володимир Гордієнко // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. – 2004. – Вип. 40. – С. 353–359. (Серія юридична).

4. Гордієнко В.В. Безпосередній об'єкт злочинів, пов'язаних з банкрутством суб'єктів господарської діяльності / Володимир Гордієнко // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. – 2009. – Вип. 48. – С. 255–259. (Серія юридична).

5. Гордієнко В.В. Вина як ознака суб'єктивної сторони злочинів, пов'язаних з банкрутством суб'єктів господарської діяльності / Володимир Гордієнко // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. – 2011. – Вип. 52. – С. 302–308. (Серія юридична).

6. Гордієнко В.В. Особливості призначення кримінального покарання за вчинення злочину «Доведення до банкрутства» за проектом Закону України № 9221 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності та службової діяльності» / Володимир Гордієнко // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2012. – Вип. 1. – С. 279–284. (Серія юридична).

7. Гордієнко В.В. Юридичне значення понять «банкрутство» та «стійка фінансова неспроможність» за чинним Кримінальним кодексом України / Володимир Гордієнко // Проблеми державоутворення і захисту прав людини в Україні: матеріали Х регіональної науково-практичної конференції (Львів, 5–6 лютого 2004 р.). – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2004. – С. 416–419.

8. Гордієнко В.В. Об'єкт злочинів, пов'язаних з банкрутством суб'єктів господарської діяльності, передбачених ст.ст. 218–221 КК України / Володимир Гордієнко // Проблеми державоутворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XI регіональної науково-практичної конференції (Львів, 3–4 лютого 2005 р.). – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2005. – С. 307–310.

9. Гордієнко В.В. Суб'єкт злочинів, пов'язаних з банкрутством суб'єктів господарської діяльності / Володимир Гордієнко // Проблеми державоутворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XII регіональної науково-практичної конференції (Львів, 9–10 лютого 2006 р.). – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2006. – С. 338–341.

10. Гордієнко В.В. Службова особа суб'єкта господарювання як спеціальний суб'єкт злочинів, передбачених ст.ст. 218–222 КК України / Володимир Гордієнко // Проблеми державоутворення і захисту прав людини

в Україні: матеріали XIII регіональної науково-практичної конференції (Львів, 8–9 лютого 2007 р.). – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2007. – С. 452–454.

11. Гордієнко В.В. Штраф як основний вид покарання за вчинення злочину «Доведення до банкрутства» / Володимир Гордієнко // Проблеми державоутворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XVIII регіональної науково-практичної конференції (Львів, 26–27 січня 2012 р.). – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2012. – С. 292–293.

## АНОТАЦІЯ

**Гордієнко В.В. Кримінальна відповідальність за доведення до банкрутства.** – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2013.

У дисертації міститься комплексне дослідження злочину «Доведення до банкрутства». Визначено ступінь суспільної небезпеки, поширеність посягань та підтверджено необхідність кримінально-правової охорони відносин запобігання банкрутству в Україні. Здійснено юридичний аналіз складу злочину «Доведення до банкрутства»; розроблено практичні рекомендації щодо кваліфікації цього злочину; сформульовано пропозиції стосовно вдосконалення кримінального закону за вчинення злочину «Доведення до банкрутства».

**Ключові слова:** банкрутство, доведення до банкрутства, суб'єкт господарської діяльності, кримінальна відповідальність, склад злочину.

## АННОТАЦИЯ

**Гордиенко В.В. Уголовная ответственность за доведение до банкрутства.** – На правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Львовский государственный университет внутренних дел МВД Украины, Львов, 2013.

В диссертации содержится комплексное исследование преступления «Доведение до банкрутства» в результате которого: охарактеризованы общественные отношения, являющиеся непосредственным объектом состава преступления, установлен механизм нанесения ему вреда; осуществлен анализ

понятий «банкротство» и «стойкая финансовая несостоятельность»; охарактеризованы признаки специального субъекта преступления.

Доказано, что непосредственным объектом преступления «Доведение до банкротства» выступают поставленные под охрану уголовного закона общественные отношения по предотвращению банкротства должника, направленные на оздоровление финансово-хозяйственного положения должника, а также удовлетворение в полном объеме или частично требований кредиторов путем кредитования, реструктуризации предприятия, долгов и капитала и (или) изменение организационно-правовой и производственной структуры должника. Родовым объектом преступления «Доведение до банкротства» выступают поставленные под охрану уголовного закона общественные отношения, направленные на изготовление и реализацию продукции, выполнение работ или оказание платных услуг, имеющих определенную стоимость.

Дополнительным объектом этого преступления выступают: 1) общественные отношения собственности, 2) общественные отношения, составляющие содержание правомерной деятельности органа управления должника.

Социальная ценность охраняемых отношений предотвращения банкротства, степень общественной опасности посягательств на эти отношения, распространенность посягательств по всей территории Украины говорит об уровне этих посягательств и подтверждает необходимость уголовно-правовой охраны отношений предотвращения банкротств в Украине. Криминализация общественно опасных деяний, связанных с доведением до банкротства субъектов хозяйствования, соответствует гражданскому сознанию, состоянию общественного мнения и уголовной политике государства. Установление уголовной ответственности за преступления, связанные с доведением до банкротства, является обязательным для защиты отношений предотвращения банкротств в Украине от преступных посягательств.

Автором выработаны практические рекомендации по квалификации рассматриваемого преступления, сформулированы предложения по совершенствованию уголовного закона за совершение преступления «Доведение до банкротства», а также обоснованы предложения по внесению изменений и дополнений в действующий УК Украины.

**Ключевые слова:** банкротство, доведение до банкротства, субъект хозяйственной деятельности, уголовная ответственность, состав преступления.

## ANNOTATION

**Hordiyenko V.V. Criminal Responsibility for Crime Related to the Bankruptcy.** – Manuscript rights reserved.

Thesis for the scientific degree of candidate of law on speciality 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal and Executive Law. – Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, 2013.

The thesis contains a comprehensive investigation of crime related to the bankruptcy. It is determined the degree of public danger, the prevalence of abuses and confirmed the necessity of criminal protection of the relations of bankruptcy in Ukraine. An juridical analysis of the crime related to the bankruptcy of businesses has done; practical recommendations for the qualification of the examined crime are produced; proposals for improving the legislation about criminal responsibility for crime related to the bankruptcy of legal entities are formed.

**Key words:** bankruptcy, leading to bankruptcy, business entity, criminal liability, components of crime.

Підписано до друку 22.02.2013 р.  
Формат 60×84/16. Папір офсетний. Умовн. друк. арк. 0,9.  
Тираж 100 прим. Зам. № 21-13.

Львівський державний університет внутрішніх справ  
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру  
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.  
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.